

سری کتاب‌های آموزشی

دوران‌دیننان

اینفوگرافی

حقوق جزا

به کوشش:

دکتر شادی عظیم‌زاده

دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی از دانشگاه تهران
عضو هیأت علمی (استادیار) دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران جنوب

فهرست مطالب	
صفحه	عنوان
بخش اول- حقوق جزای عمومی	
۷	فصل اول- کلیات، تاریخچه و مکاتب کیفری
۱۵	فصل دوم- پدیده مجرمانه و عناصر متشکله آن
۳۰	فصل سوم- مجرم و مسئولیت کیفری
۴۶	فصل چهارم- واکنش جامعه در قبال پدیده مجرمانه
بخش دوم- جرایم علیه تمامیت جسمانی و معنوی	
۹۵	فصل اول- عنصر مادی جنایات
۱۰۰	فصل دوم- عنصر معنوی جنایات
۱۰۷	فصل سوم- مجازات جنایات
۱۴۴	فصل چهارم- جنایات و عوامل رافع مسئولیت کیفری
۱۴۹	فصل پنجم- شرکت و معاونت در جنایات
۱۵۲	فصل ششم- ادله اثبات جنایات
۱۵۸	فصل هفتم- جرایم علیه تمامیت معنوی، حیثیت و آزادی‌های فردی
بخش سوم- جرایم علیه اموال و حقوق مالکانه	
۱۶۹	فصل اول- کلاهبرداری
۱۷۹	فصل دوم- خیانت در امانت
۱۸۵	فصل سوم- سرقت
۱۹۳	فصل چهارم- صدور چک پرداخت‌نشدنی
بخش چهارم- جرایم علیه امنیت و نظم عمومی	
۲۰۲	فصل اول- جرایم علیه امنیت مستوجب حد
۲۰۶	فصل دوم- جرایم علیه امنیت مستوجب تعزیر
۲۱۵	فصل سوم- جرایم مرتبط با جرایم علیه امنیت و نظم عمومی کشور
۲۲۸	فصل چهارم- جعل و استفاده از سند مجعول
۲۳۲	فصل پنجم- قلب سکه و جرایم مرتبط با آن
۲۳۷	فصل ششم- رشاء و ارتشاء

بخش اول

حقوق جزای عمومی

فصل اول:

کلیات، تاریخچه

و

مکاتب کیفی

تحولات واکنش اجتماعی علیه پدیده جنایی در ادوار تاریخی

- عدم وجود دولت		دوره‌ی انتقام‌جویی یا جنگ‌های خصوصی
- پدرسالاری	- ساختار اجتماعی	
- قدرت جمعی		
- هم‌بستگی شدید		
- مسئولیت مشترک قبیله		
- عدم مسئولیت فردی بزهدکار		دوره‌ی دادگستری یا خانوادگی یا میان‌کلان‌ها
- انتقام‌جویی جمعی		
- بی‌عدالتی در مجازات‌ها		
- عدم تناسب جرم و مجازات		
- تجاوز به حریم خدایان	- انواع جرایم	
- جادوگری		
- توهین به مقدسات الهی		
- تشکیل دولت به طریق ابتدایی		دوره‌ی دادگستری یا خصوصی دوران تعدیل نسبی انتقام خصوصی
- کاهش قدرت قبیله‌ای		
- ظهور ادیان آسمانی		
- ایجاد قانون قصاص		دوره‌ی دادگستری عمومی
- اصل تسلیم مجرم به دشمن با نظارت قدرت عمومی		
- محدودیت انتقام در زمان و مکان		
- افزایش قدرت دولت‌ها و سازمان‌یافتگی دولت		
- ضرورت مداخله قضایی		دوره‌ی دادگستری عمومی
- لزوم مراجعه زیان‌دیده		
- تثبیت خون‌بها با سازش اجباری		
- در نظر گرفتن دو حیثیت عمومی و خصوصی برای جرایم		

تحول حقوق کیفری در پرتو اندیشه‌های دیرین	
رویکردهای کلاسیک	
<ul style="list-style-type: none"> - مکتب عدالت مطلق - مکتب اصالت سودمندی یا فایده اجتماعی 	
مکتب عدالت مطلق	
فلسفه مجازات مبتنی بر اصول اخلاقی و عدالت الهی	
افلاطون	<ul style="list-style-type: none"> - پیرو نظریه کفاره - اثر اجتماعی کیفر، فرع بر اصل اجرای عدالت مطلق است.
ژوزف دومستر	<ul style="list-style-type: none"> - پیرو فلسفه اشراق - کتاب: شب‌های سن پترزبورگ
	<ul style="list-style-type: none"> - اعتقاد بر جبر در رفتار انسان‌ها - حکمرانان به نیابت از خدا مأمور اجرای عدالت بر زمین‌اند.
امانوئل کانت	<ul style="list-style-type: none"> - پیرو فلسفه اخلاق
	<ul style="list-style-type: none"> - رساله ارکان مابعدالطبیعه - کتاب نقد عقل محض و نقد عقل عملی
	<ul style="list-style-type: none"> - تمثیل جزیره متروک
نظریه	<ul style="list-style-type: none"> - تقسیم کیفری - کیفر قضایی - کیفر طبیعی
- اندیشمندان	

مکتب اصالت سودمندی	
- تغییر مثبت مفاهیم کیفری در قرن ۱۹ میلادی	
- کتاب قرارداد اجتماعی	ژان زاکروسو
- هر انسانی پاک آفریده شده و ناپاکی او ناشی از محیط اجتماعی است. - متناسب با قرارداد اجتماعی، مجازاتی باید اعمال شود که متضمن بیشترین فایده اجتماعی باشد.	
- رساله قانون گذاری مدنی و کیفری - کتاب نظریه کیفرها و پاداشها	ژرمی بنتام
- منطق سودمندی یا نظریه فایده اجتماعی و سودمندگرایی کیفر یا اصل محاسبه و سنجش و حساسگری	
- ارزش ظاهر - ارزش واقعی	اندیشمندان
- تقسیم ارزشها در کیفر	
- رساله جرایم و مجازاتها - کتاب ارکان اقتصاد عمومی	سزار بکاریا
- منطق سودمندی یا نظریه فایده اجتماعی و سودمندگرایی کیفر	
۱- اصل ضرورت مجازاتها ۲- اصل حتمیت و قطعیت کیفر ۳- اصل فایده اجتماعی کیفر ۴- اصل تفکیک قوا ۵- اصل تحدید قدرت قضایی ۶- نفی شکنجه و مجازاتهای غیرانسانی ۷- اصل قانونی بودن جرم و مجازاتها ۸- مخالفت با اعدام مگر در جرایم سیاسی ۹- پذیرش حق عفو ۱۰- کارایی حبس با اصلاح وضع زندانها	اصول نظریه بکاریا

رویکردهای نئوکلاسیک		
- آموزه‌های التقاطی از عقاید مکتب عدالت مطلق و مکتب اصالت سودمندی پذیرش مسئولیت اخلاقی بزهکار در کنار ضرورت فایده اجتماعی کیفری		
اورتولان	- نظریه سازش مفاهیم - تلفیق دو اصل عدالت و سودمندی در اعمال کیفر - نظریه: نه بیش از آنچه عدالت اقتضا می‌کند نه بیش از آنچه که برای جامعه سودمند است، باید کیفر اجرا شود.	
	- مجازات اعدام در جرایم سیاسی	
گیزو	- نظریه	- شرایط نظام عدالت کیفری
		- انواع کارایی کیفر
رُسی	- نظریه	- کتاب
		رساله‌ای در حقوق جزا
- عدالت انسانی، عنصر نظم اجتماعی است. - عدالت مطلق، عنصر نظم اخلاقی است. - کیفر، متضمن عدالت اجتماعی و عدالت اخلاقی است.		

مکتب اصالت تحصیل		
- آغاز علیت‌گرایی علمی یا پیدایش Determinism و اثباتی‌گری در پدیده‌های اجتماعی از اواخر قرن ۱۹ میلادی		
- استاد پزشک قانونی و بانی نظریه تحقیقی		
- کتاب		سزار لومبروزو
- انسان بزهکار		
- جرم و علل و درمان آن		
- جبرگرایی زیستی		
- عدم مسئولیت اخلاقی بزهکار و نفی مسئولیت کیفری.		
- نظریات		اندیشمندان
- بزهکاری، نوعی بیماری است و بزهکار به‌جای مجازات نیازمند درمان است.		
- جایگزینی اقدامات تأمینی و تربیتی به‌جای مجازات‌ها		
- تقسیم بزهکاران		
- بزهکار مادرزاد - بزهکار دیوانه - بزهکار به‌عادت - بزهکار اتفاقی - بزهکار هیجانی		
- ارائه تئوری جانی مادرزاد		
- نفی اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها		
- کتاب		انریکو فری
- جامعه‌شناسی جنایی یا افق‌های نوین در حقوق و آیین دادرسی کیفری		
- تبیین بزهکاری با علل زیستی و محیطی		
- مراحل		
- مرحله طبیعی یا انتقام فردی - مرحله دینی یا انتقام الهی - مرحله اخلاقی یا استغفار - مرحله حقوقی یا تاوان - مرحله اجتماعی یا کاربرد تدابیر سرکوبنده و پیش‌گیرنده کارآمد و انسانی		
- نظریه		انریکو فری
- سه فایده کیفر		
- پیش‌گیری عمومی از بزهکاری با ارباب بزهکاران بالقوه		
- پیش‌گیری اختصاصی از بزهکاری برای جلوگیری از تکرار جرم بزهکاران بالفعل		
- پیش‌گیری غیرمستقیم از بزهکاری با تشدید تنفر عمومی از جرم		

جرم‌شناسی	- کتاب	- رافائل کاروفالو	
- ارائه قانون سازگاری اجتماعی بزهکاران - ارائه سیاست کیفری طرد بزهکاران همانندناپذیر - طرح بحث خطرناک	- نظریه		
- Temebilite یا فساد و تباهی مستمر - عدم قابلیت انطباق اجتماعی	- دو نشانه خطرناک		

مکاتب دفاع اجتماعی

- دفاع از جامعه بر مبنای تهدید جمعی		- اندیشمندان	۱- مکتب اثباتی انتقادی
- الیمنا - کارنوواله			
- تجربی کردن بنیادهای مکتب تحقیقی یا عملی کردن حقوق جزا		- اندیشمندان	۲- مکتب اصالت عمل کیفری
- کوین تیلیانو سالدانا			
- جرم‌شناسی جدید	- کتاب		
- نظریه‌ای التقاطی از عقاید مکتب نئوکلاسیک و مکتب اصالت تحصیل		- اندیشمندان	۳- مکتب دفاع اجتماعی ترکیبی
بیان‌گذاران اتحادیه بین‌المللی حقوق کیفری در ۱۸۸۹	- آدولف پرنیس - وان هامل - فون لیست		
- دفاع اجتماعی افراطی - نفی کیفر و نفی نهادهای جزایی		- صاحب نظریه	۴- مکتب نفی حقوق جزا
- فیلیپو گراماتیکا با کتاب اصول دفاع اجتماعی			

مکتب دفاع اجتماعی نوین		
- تکامل حقوق کیفری در پرتو سیاست معقول دفاع اجتماعی در اواسط قرن بیستم میلادی (۱۹۵۴)		
دفاع اجتماعی نوین	- کتاب	- اندیشمند مارک آنسل
- پذیرش مسئولیت کیفری و رد هرگونه جبرگرایی - نفی تقسیم‌بندی بزهکاران در گروه‌های از پیش تعیین شده - لزوم برقراری تعادل میان حقوق جامعه، بزه‌دیده و بزهکار - تأکید بر شناخت شخصیت بزهکار و تشکیل پرونده شخصیت برای فردی‌سازی کیفر - تأکید بر بازسازی مجدد مجرم برای بازگشت او به جامعه و قیومت جزایی برای بازپروری بزهکاران حرفه‌ای - توجه به ترمیم کامل خسارات بزه‌دیده (عدالت ترمیمی)	- نظریات	

طرفداران مکاتب کیفری به همراه آثار آنها	
نام نویسنده	نام کتاب
کانت	ارکان مابعدالطبیعه آموزه حقوق
کانت	نقد عقل محض و عقل عملی
دومستر	شب‌های سن پترزبورگ
بکاریا	رساله جرایم و مجازات‌ها
بنتام	رساله مجازات‌ها و پاداش‌ها
بنتام	رساله قانون‌گذاری مدنی و کیفری
روسو	امیل
منتسکیو	روح‌القوانین
روسو	هلوتیز جدید
فوکونه	مسئولیت
گیزو	کیفر اعدام در جرایم سیاسی
روسی	رساله حقوق جزا
لومبرزو	جرم، علل و درمان آن
گاروفالو	جرم‌شناسی
سالدانا	جرم‌شناسی جدید
گراماتیکا	حقوق کیفری شخصی
گراماتیکا	اصول دفاع اجتماعی
مارک آنسل	دفاع اجتماعی جدید

فصل دوم:

پدیده مجرمانه
و
عناصر متشکله آن

عناصر متشکله پدیده مجرمانه

عناصر روانی یا معنوی	عناصر مادی	عناصر قانونی یا اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها
----------------------	------------	---

عناصر قانونی و اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها

عناصر قانونی یعنی تعیین وصف مجرمانه به حکم قانون به این مفهوم که قانون گذار باید فعل یا ترک فعل را از پیش، جرم انگاری کرده و برای آن کیفری مقرر کرده باشد و مادام که قانون گذار رفتاری را جرم نشناخته و برای آن کیفر معین نکرده است، آن رفتار مجاز و مجاز است. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در طی مواد ۱ و ۲ لزوم جایگاه اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها را تصریح داشته است.

مبانی قانونی در نظام قانونی ایران

- اصل ۱۶۷ قانون اساسی در لزوم توسل قاضی به قانون و اصل ۱۶۹ قانون اساسی در بیان عدم عطف به ماسبق شدن قوانین جزایی
- اصول ۳۲ و ۳۶ قانون اساسی در لزوم قانونی بودن دادرسی کیفری و اصل ۳۷ قانون اساسی در بیان اصل برائت
- ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در بیان اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها

نتایج اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها

هر دو از اصول مسلم حقوق جزا می‌باشند.	۱- لزوم تفسیر مضیق و محدود قوانین کیفری
	۲- عدم عطف به ماسبق شدن قوانین کیفری

انواع تفسیر قانون

تفسیر قانونی	- تفسیر قوانین عادی توسط مجلس شورای اسلامی (اصل ۷۳ ق.ا.) - تفسیر قوانین اساسی توسط شورای نگهبان (اصل ۹۸ ق.ا.)
تفسیر قضایی	- تفسیر توسط قاضی در مقام تمیز حق (اصول ۷۳ و ۱۶۶ ق.ا.)
تفسیر بنا بر مراتب دکترین	- تفسیر مُضیق، محدود، ادبی یا منطوقی. - تفسیر منطقی، توضیحی یا غایی. - تفسیر از طریق قیاس با رعایت اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها. - تفسیر مَوْسَع به نفع متهم. (تفسیر گسترده به ضرر متهم جایز نیست؛ با رعایت حاکمیت اصل برائت)

☑ تفسیر مُضَبِّق یا منصوص یا ادبی؛

عبارت است از نحوه‌ای از تفسیر که در آن مقام قضایی در راستای تمیز حق از ناحق با احترام به چارچوب نصوص قانونی و با وفاداری به منطوق مقرر، اقدام به تطبیق رفتار مورد رسیدگی با نص قانونی نموده و در این فرآیند خارج از محدوده ادبیات مقرر اقدام نخواهد کرد. بلکه با لحاظ واژه به واژه‌ی متن مقررات، حتی توجه به نگارش دستوری و ادبی آنها اتخاذ تصمیم می‌نماید. در این راستا توجه به حروف ربط، ساختارهای ترکیبی صفت و موصوف، مضاف و مضاف‌الیه و حتی نشان‌های ادبی حائز اهمیت خواهند بود.

☑ تفسیر منطقی یا توضیحی یا غایی؛

هر چند مقام قضایی ملزم است در مقام تمیز حق و اجرای عدالت، به تفسیر مضیق پای‌بند باشد، اما هرگاه که اعمال تفسیر مضیق توسط مقام قضایی او را به تمیز حق موفق نکرد باید به سراغ تفسیر غایی یا منطقی در تفسیر قوانین رود. منظور از تفسیر غایی، اقدام قاضی در راستای تمیز حق، تأمین عدالت و اقناع وجدان قضایی به احراز فلسفه تقنین و کشف علت حکم و تعیین غایت جرم‌انگاری است. یعنی اگر مقام قضایی با منطوق و نص مقرر قانونی، در احقاق حق توفیق حاصل نکند، نوبت آن است تا با بررسی علمی منطق قانون‌گذار و با مطالعه مستندات مربوط به فرآیند قانون‌گذاری آن مقرر، علت و فلسفه حکم و دلیل جرم‌انگاری را بیاید تا از آن طریق تمیز حق میسر شود.

☑ موسع به نفع متهم؛

اگر مقام قضایی نه با تفسیر مُضَبِّق و نه با تفسیر منطقی در احراز نظر مقنن، توفیقی حاصل نکرد، می‌تواند با رعایت اصل برائت اقدام به تفسیر مقرر به نفع متهم نماید. در مقام شک در اثبات جرم و ادله اتهامی، هرگاه ادله جرم ناکافی بوده یا دلیلی علیه متهم در دست نباشد، تا بتوان او را مشمول جرایم مندرج در قوانین کیفری دانست بر مبنای قاعده درأ [تدراء الحدود بالشبهات]، اصل برائت و قبح عقاب بلابیان باید حکم به برائت متهم صادر نمود.

قاعده عدم عطف به ماسبق شدن قوانین جزایی یا قلمروی اجرای قوانین در زمان

<p>اصولاً اثر قوانین ناظر بر آینده است و قوانین برگزشته باز نمی‌گردند و هیچ فعل یا ترک فعلی به استناد قانونی که بعد از آن وضع شده باشد، جرم محسوب نمی‌شود.</p>	<p>مفهوم</p>
<p>- اصل ۱۶۹ ق.ا - ماده ۴ ق. مدنی - مواد ۱۰ و ۱۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲</p>	<p>مبانی قانونی</p>

کیفیت عطف به ماسبق شدن قوانین تعزیری لاحق به نفع متهم	
<p>اگر حکم قطعی صادر نشده باشد؛ قانون لاحق قابل اعمال است و رفتار اتهامی جرم نیست. (ماده ۱۰ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲)</p>	<p>قوانین لاحقی که به موجب آن‌ها از رفتار سابق متهم جرم‌زدایی شود:</p>
<p>اگر حکم قطعی صادر شده باشد؛ (بند (الف) ماده ۱۰ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲)</p>	<p>قوانین لاحقی که به موجب آن‌ها مجازات جرم ارتكابی تخفیف داده شود:</p>
<p>اگر اجرا نشده، دیگر اجرا نمی‌شود. اگر در حال اجرا باشد، قرار موقوفی اجرا صادر می‌شود. اگر قبلاً اجرا شده، اثر کیفری بر آن مترتب نخواهد بود.</p>	<p>بند (ب) ماده ۱۰ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲</p>
<p>قاضی اجرای مجازات موظف است قبل از شروع به اجرا یا در حین اجرا از دادگاه صادرکننده حکم قطعی اصلاح آن را طبق قانون جدید تقاضا کند.</p> <p>محکوم نیز می‌تواند از دادگاه صادرکننده حکم، تخفیف مجازات را تقاضا کند. دادگاه صادرکننده حکم با لحاظ قانون لاحق مجازات قبلی را تخفیف می‌دهد.</p> <p>در اقدامات تأمینی و تربیتی ناظر بر اطفال بزهکار نیز ولی یا سرپرست طفل می‌تواند تخفیف اقدام تأمینی و تربیتی را تقاضا کند.</p>	<p>بند (ب) ماده ۱۰ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲</p>

قوانینی که استثنائاً عطف به ماسبق می‌شوند				
قوانین خفیف	قوانین جرم‌زدا	به نفع متهم	قوانین مساعد	قوانین شکلی با لحاظ ماده ۱۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲

منابع حقوق جزا	
منابع حقوق جزا به ۲ دسته تقسیم می‌شوند:	- منابع اصلی یا مدون یا استنادی - منابع فرعی یا مکمل یا استنباطی

منابع اصلی یا مدون و مصوب حقوق جزا	
قانون اساسی	- اصول مستقیم جزایی ← ۱۹-۲۰-۲۳-۲۴-۲۵-۱۳۹-۱۶۱-۱۶۶ - اصول غیرمستقیم جزایی ← ۸-۱۰-۱۴-۱۵۹
قوانین عادی	- از کتاب اول تا چهارم؛ مصوب ۱۳۹۲ با آخرین اصلاحات ۱۳۹۹ - از کتاب پنجم تا به آخر؛ مصوب ۱۳۷۵ با آخرین اصلاحات ۱۳۹۹ - قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با آخرین اصلاحات ۱۳۹۵. - سایر قوانین جزایی مثل؛ قانون صدور چک مصوب ۱۳۸۲ با آخرین اصلاحات ۱۴۰۰، قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ یا قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶ با آخرین اصلاحات ۱۳۹۷.
۲- مصوبات دولت (آیین‌نامه‌ها)	
۳- مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام	
۴- معاهدات بین‌المللی که به تصویب مجلس رسیده باشند؛ اصل ۷۷ ق.ا جمهوری اسلامی ایران و ماده ۹ ق. مدنی	
۵- آراء وحدت رویه صادره از دیوانعالی کشور؛ ماده ۴۷۱ ق.ا.د.ک با آخرین اصلاحات ۱۳۹۵	
۶- منابع فقهی یا فتاواى معتبر اسلامی؛ اصل ۱۶۷ ق.ا جمهوری اسلامی ایران و ماده ۵۹۷ ق.تعمیرات مصوب ۱۳۷۵	

منابع فرعی یا غیرمستقیم و مکمل حقوق جزا	
۱- عرف یا رویه رایج مورد پذیرش در میان اکثریت مردم بنابر زمان و مکان	
۲- رویه قضایی	- آراء دادگاه‌ها - آراء اصراری
۳- دکترین یا نظریات علمی حقوقی	

قلمروی اجرای قوانین جزایی در مکان					
اصول ناظر بر صلاحیت قوانین جزایی در مکان					
نام اصل صلاحیت	مواد قانونی مربوطه	تابعیت مرتکب	محل ارتکاب جرم و محل دستگیری	شرایط	قانون و محل رسیدگی جرم
اصل صلاحیت سرزمینی یا سرزمینی بودن قوانین جزایی	مواد ۳ و ۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	کلیه اشخاص با هر تابعیتی	قلمروی حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی	حتی اگر قسمتی از جرم یا نتیجه آن فقط در قلمروی حاکمیت ایران واقع شده باشد.	مجرم به موجب قوانین جزایی ایران در ایران محاکمه و مجازات می‌شود.
اصل صلاحیت واقعی یا بودن جزایی (اصل حفاظتی)	ماده ۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	کلیه اشخاص با هر تابعیتی	ارتکاب جرم خارج از قلمروی حاکمیت ایران	جرایم مندرج در بندهای ۵ گانه ماده ۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و یا قوانین خاص	طبق قوانین جزایی ایران محاکمه و مجازات می‌شود البته اگر رسیدگی به این جرایم در خارج از ایران به صدور حکم محکومیت و اجرا منتهی شود دادگاه ایران در تعیین مجازات‌های تعزیری میزان محکومیت اجراشده را محاسبه می‌کند.
اصل صلاحیت شخصی یا بودن قوانین جزایی (اصل تابعیت فعال)	ماده ۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	اتباع ایرانی	ارتکاب جرم خارج از قلمروی حاکمیت ایران و مرتکب در ایران یافت شده یا به <u>ایران اعاده گردد.</u>	۱- رفتار ارتكابی به موجب قانون ایران <u>جرم</u> باشد. ۲- جرم ارتكابی از جرایم تعزیری بوده و مرتکب در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده و در صورت محکومیت، مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجرا نشده باشد. ۳- طبق قوانین ایران موجبی برای منع یا موقوفی تعقیب یا عدم اجرای مجازات یا سقوط آن نباشد.	مجرم به موجب قوانین جزایی ایران در ایران محاکمه و مجازات می‌شود.

جرایم مشمول اعمال صلاحیت واقعی با لحاظ ماده ۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲					
نام اصل صلاحیت	مواد قانونی مربوطه	تابعیت مرتکب	محل ارتکاب جرم و محل دستگیری	شرایط	قانون و محل رسیدگی جرم
اصل صلاحیت شخصی یا شخصی بودن قوانین جزایی (اصل تابعیت منفعل)	ماده ۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	غیرایرانی	ارتکاب جرم در خارج از ایران و مرتکب در <u>ایران یافت</u> شود یا به <u>ایران اعاده</u> گردد.	۱- ارتکاب جرم علیه شخصی <u>ایرانی</u> یا علیه کشور <u>ایران</u> که در مورد اخیر جرم ارتكابی باید غیر از جرایم مذکور در مواد ۳ تا ۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ باشد؛ و؛ ۲- متهم در جرایم موجب تعزیری در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده و یا در صورت محکومیت مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجرا نشده باشد. ۳- رفتار ارتكابی در جرایم موجب تعزیر به موجب قانون <u>ایران و قانون محل</u> وقوع، جرم باشد.	مجرم به موجب قوانین جزایی ایران، در ایران محاکمه و مجازات می‌شود.
اصل صلاحیت جهانی یا جهانی (یا بین‌المللی) بودن قوانین جزایی (اصل همگانی)	ماده ۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	غیرایرانی	ارتکاب جرم خارج از قلمروی ایران و یافت شدن مرتکب در ایران	ارتکاب جرایم بین‌المللی ناشی از معاهدات و مقررات بین‌المللی	مجرم به موجب قوانین جزایی ایران، در ایران محاکمه و مجازات می‌شود.

پدیده مجرمانه و عنصر مادی	
مفهوم پدیده مجرمانه	پدیده مجرمانه؛ رفتاری است اعم از فعل یا ترک فعل که مخالف با نظم اجتماعی بوده و در قانون به عنوان جرم تعریف و برای آن ضمانت اجرا تعیین شده است.
مفهوم عنصر مادی	تحقق خارجی، ملموس، محسوس و عینی رفتاری است که در قانون به عنوان جرم تعریف و برای آن مجازات تعیین شده است.
تقسیم‌بندی عنصر مادی جرم	تقسیم‌بندی عنصر مادی از لحاظ نوع رفتار مجرمانه: - فعل - ترک فعل - فعل ناشی از ترک فعل - حالت
	تقسیم‌بندی عنصر مادی از لحاظ کیفیت رفتار مجرمانه: - ساده - مرکب - آنی - مستمر - به‌عادت
	تقسیم‌بندی عنصر مادی از: لحاظ مسیر رفتار مجرمانه - جرم تام - جرم ناتمام
	تقسیم‌بندی عنصر مادی از: لحاظ مشاهده رفتار مجرمانه: - جرم مطلق - جرم مقید - جرم مشهود - جرم غیرمشهود

تقسیم عنصر مادی جرم از لحاظ کیفیت رفتار مجرمانه			
نوع جرم	مفهوم	مثال	ماده قانونی
جرم فوری یا آنی	وقوع رفتار مجرمانه در یک لحظه یا زمان معین بدون استمرار آن در طول زمان	جنایت بر نفس	ماده ۲۸۹ ق.م.مصوب ۱۳۹۲
		سرقت	ماده ۲۶۷ ق.م.مصوب ۱۳۹۲
		خیانت در امانت	ماده ۶۷۴ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵
جرم مستمر یا متمادی	وقوع رفتار مجرمانه با استمرار آن در برهه‌ای از زمان که به طور دائم در حال تجدید حیات است تا آنکه با مانعی این استمرار قطع شود.	ترک انفاق	ماده ۵۳ ق. حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۲
		اخفای اموال مسروقه	ماده ۶۶۲ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵
		استفاده از البسه و نشان‌های مأموران بدون مجوز قانونی	ماده ۵۵۶ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵

ماده ۶۳۹ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	برپا کردن و اداره مراکز فساد و فحشاء	وقوع یک رفتار مجرمانه توسط مرتکب به دفعات و حداقل دوبار تکرار که نشان از حرفه‌ای گری مرتکب در آن داشته باشد، به نحوی که مرتکب گویی آن رفتار مجرمانه را پیشه خود کرده و از آن راه مجرمانه، امرار معاش و گذران زندگی می‌کند.	جرم به‌عادت یا اعتیادی یا مؤمن یا حرفه‌ای
سطر آخر ماده ۶۶۲ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	معامله اموال مسروقه به نحو حرفه‌ای (مال خری)		
ماده ۷۰۸ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	برپا کردن و اداره قمارخانه		
ماده ۷۱۲ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	تکدی گری		
ماده ۷۱۲ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	کلاشی		
ماده ۲۵ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸	حرفه قرار دادن جرایم رایانه‌ای		
ماده ۱ ق.ت.م.ا.ا.ک مصوب ۱۳۶۷	کلاهبرداری (مانور متقلبانه و بردن مال غیر از طریق آن)	وقوع رفتار مجرمانه‌ای که عنصر مادی آن از اجزای متعدد به قصد نتیجه واحد تشکیل شده است. بنابراین عنصر مادی جرمی که ترکیبی از چند جزء باشد به نحوی که بتوان با جمع آن اجزاء، آن جرم را اتمام یافته متصور داشت، به جرم مرکب معروف است.	جرم مرکب
تبصره ماده ۵۱۰ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	شناسایی، جذب و معرفی جاسوس به دولت دشمن یا کشور بیگانه		
ماده ۱۶ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸	تغییر و انتشار تصویر دیگری با وسیله رایانه‌ای		
ماده ۶۱۱ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	اجتماع، تبنی و تدارک مقدمات اجرایی برای اقدام علیه اموال یا نفوس یا اعراض مردم		
ماده ۲۸۹ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲	جنایت	وقوع جرمی که عنصر مادی آن از دو یا چند جزء تشکیل نشده است و صرف یک رفتار ساده و غیرمرکب برای ارتکاب جرم کافی است.	جرم ساده
ماده ۲۶۷ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲	سرقت		
ماده ۶۷۴ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵	خیانت در امانت		
ماده ۳ ق. صدور چک با آخرین اصلاحات ۱۴۰۰	صدور چک پرطلختشندی		

فایده تفکیک جرایم از لحاظ عنصر مادی	
<ul style="list-style-type: none"> - در جرم آنی: از لحظه وقوع جرم. - در جرم مستمر: از لحظه قطع استمرار در رفتار مجرمانه. - در جرم مرکب: از لحظه تشکیل آخرین جزء تشکیل دهنده جرم. - در جرم به عادت: از لحظه تکرار آخرین رفتار تشکیل دهنده جرم. 	از لحاظ مبداء مرور زمان تعقیب جرم
<ul style="list-style-type: none"> - در جرم آنی: تابع قانون زمان وقوع جرم. - در جرم مستمر: تابع قانون لاحق حتی اگر شدیدتر باشد. - در جرم مرکب: اگر جزء اخیر عنصر مادی در زمان حکومت قانون جدید باشد، جرم تابع قانون لاحق است. - در جرم به عادت: تابع قانون حاکم بر لحظه تکرار آخرین رفتار تشکیل دهنده جرم می باشد ولو آن قانون شدیدتر باشد. 	از لحاظ تأثیر قانون جدید (یا قلمروی قوانین در زمان)
<ul style="list-style-type: none"> - در جرم آنی: دادگاهی صالح است که جرم در قلمروی آن ارتکاب یافته است. - در جرم مستمر: همه دادگاههایی که جرم در قلمروی آنها استمرار یافته، صالح اند و تقدم با دادگاهی است که زودتر شروع به رسیدگی کرده است. - در جرم مرکب: همه دادگاههایی که یکی از اجزای عنصر مادی جرم در قلمرو آن ارتکاب یافته، صالح می باشند. - در جرم به عادت: دادگاهی صالح است که رفتار مکرر در قلمروی آن ارتکاب یافته است 	از لحاظ تعیین دادگاه صالح (یا قلمروی قوانین در مکان)

تقسیم بندی عنصر مادی از لحاظ مسیر رفتار مجرمانه (مراحل تکوین جرم)	
<ul style="list-style-type: none"> - جرم تام - شروع به جرم 	تقسیم بندی جرایم از لحاظ کیفیت مسیر مجرمانه آنها
<ul style="list-style-type: none"> - جرم محال - جرم عقیم 	اقدامات مجرمانه بی بهره (یا جرم های ناتمام)
<ul style="list-style-type: none"> ۱- قصد مجرمانه منجز ۲- توسل به عملیات مقدماتی ۳- ورود به عملیات اجرایی ۴- ارتکاب جرم، حصول نتیجه و پایان مسیر مجرمانه 	مسیر مجرمانه در جرایم عمدی تام

شروع به جرم	
تعریف شروع به جرم	اقدام به رفتاری است که به منظور عملی نمودن قصد مجرمانه انجام شده لکن به جهت مانع خارجی در اثناى عملیات اجرایی مجرمانه، به تحصیل نتیجه موردنظر منتهی نگردیده است.
مراحل مسیر شروع به جرم	۱- قصد مجرمانه منجز ۲- عملیات مقدماتی ۳- ورود به عملیات اجرایی عنصر مادی جرم ۴- انصراف غیرارادی از ارتکاب جرم یا وجود مانع خارجی مجرمانه در اثناى عملیات مجرمانه و عدم حصول نتیجه.

مجازات شروع به جرم متناسب با درجه جرم ارتكابی	
نوع و درجه مجازات قانونی جرم	مجازات شروع به آن جرم
۱- در جرایمی با مجازات قانونی؛ سلب حیات.	حبس تعزیری درجه ۴ ← حبس بیش از ۵ تا ۱۰ سال.
۲- در جرایمی با مجازات قانونی؛ حبس دائم.	حبس تعزیری درجه ۴ ← حبس بیش از ۵ تا ۱۰ سال.
۳- در جرایمی با مجازات قانونی؛ حبس تعزیری درجه ۱ تا ۳ (حبس بیش از ده سال).	حبس تعزیری درجه ۴ ← حبس بیش از ۵ تا ۱۰ سال.
۴- در جرایمی با مجازات قانونی؛ قطع عضو.	حبس تعزیری درجه ۵ ← حبس بیش از ۲ تا ۵ سال.
۵- در جرایمی با مجازات قانونی؛ حبس تعزیری درجه ۴ (حبس بیش از ۵ تا ۱۰ سال).	حبس تعزیری درجه ۵ ← حبس بیش از ۲ تا ۵ سال.
۶- در جرایمی با مجازات قانونی؛ شلاق حدی.	حبس تعزیری درجه ۶ ← حبس بیش از شش ماه تا ۲ سال. یا شلاق تعزیری درجه ۶ ← از ۳۱ تا ۷۴ ضربه. (و تا ۹۹ ضربه در جرایم منافی عفت) یا جزای نقدی درجه ۶ ← بیش از ۶۰ میلیون ریال تا ۲۴۰ میلیون ریال.
۷- در جرایمی با مجازات قانونی؛ حبس تعزیری درجه ۵ (حبس بیش از ۲ تا ۵ سال).	حبس تعزیری درجه ۶ ← حبس بیش از شش ماه تا ۲ سال. یا شلاق تعزیری درجه ۶ ← از ۳۱ تا ۷۴ ضربه. (و تا ۹۹ ضربه در جرایم منافی عفت) یا جزای نقدی درجه ۶ ← بیش از ۶۰ میلیون تا ۲۴۰ میلیون ریال.

اقدامات مجرمانه بی‌بهره	
<p>به موازات مفهوم «شروع به جرم» نهادهای مشابهی چون «جرم عقیم» و «جرم محال» نیز در نظریه‌های حقوق کیفری وجود دارند که از لحاظ طی مسیر مجرمانه بسیار شبیه به نهاد شروع به جرم هستند.</p>	
جرم عقیم	<p>بی‌اثر ماندن قصد مجرمانه، علی‌رغم به پایان رساندن مسیر مجرمانه به دلیل عدم مهارت، بی‌فکری یا به علت اتفاقی غیرقابل پیش‌بینی، به نحوی که امکان تحقق جرم وجود می‌داشت اگر مرتکب با موانع فوق و امثال آنها مواجه نمی‌شد.</p>
جرم محال یا مُمتنع	<p>بی‌اثر ماندن قصد مجرمانه، علی‌رغم به پایان رساندن مسیر مجرمانه به دلیل عدم امکان وجود موضوع یا عدم تکافوی وسیله مجرمانه. بنابراین به دلیل انتفاء موضوع یا بی‌کفایتی وسیله، امکان تحقق جرم اصولاً وجود نداشته و محال بوده است.</p>
انواع جرم محال	<p>- محال مطلق - محال نسبی</p>
	<p>- محال مطلق وسیله‌ای (شلیک با اسلحه غیرواقعی) - محال مطلق موضوعی (شلیک به جسد) - محال نسبی وسیله‌ای (خارج شدن فرد از تیررس گلوله) - محال نسبی موضوعی (جیب‌بری از جیب خالی)</p>

انواع محال یا غیرممکن شدن جرم	
غیرممکن شدن موضوعی جرم	غیرممکن شدن حکمی جرم
<p>وقتی موضوع جرم با تعریف قانونی منطبق است ولی در لحظه وقوع، موضوع جرم منتفی شده است: مثل تیراندازی به سمت قبل‌مرده است که تعریف قانونی قتل مستلزم سلب حیات از یک انسان زنده می‌باشد.</p>	<p>وقتی رفتار مرتکب با تعریف قانونی جرم تطبیق نداشته باشد: مثل تیراندازی به سمت انسانی که قبلاً مرده است در حالی که تعریف قانونی قتل مستلزم سلب حیات از یک انسان زنده می‌باشد.</p>

تقسیم‌بندی جرایم از لحاظ لزوم تحقق نتیجه

جرم مطلق	جرم مقید به نتیجه
- افترای قولی. (ماده ۶۹۷ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - نشر اکاذیب. (ماده ۶۹۸ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵ و ماده ۱۸ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸) - انتشار هجویه. (ماده ۷۰۰ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - خرید و فروش آلات قمار. (مواد ۷۰۶ و ۷۰۷ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - دسترسی غیرمجاز. (ماده ۱ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸) - شنود غیرمجاز. (ماده ۲ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸) - تهدید به قتل. (ماده ۶۶۹ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - شهادت دروغ و سوگند دروغ. (مواد ۶۴۹ و ۶۵۰ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - جعل. (ماده ۵۲۳ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - جعل رایانه‌ای. (ماده ۶ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸) - غصب عناوین دولتی. (ماده ۵۵۵ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - ارتشاء. (ماده ۳ ق.ت.م.م.ا.ک مصوب ۱۳۶۷) - رشاء (ماده ۵۹۲ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - قلب سکه. (مواد ۵۱۸ و ۵۲۰ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - تهدید به بمب‌گذاری. (ماده ۵۱۱ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - پولشویی. (قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶ با آخرین اصلاحات ۱۳۹۷) - استفاده از سند مجعول (رجوع شود به مواد ۵۲۴ تا ۵۴۱ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵ و ماده ۷ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ در استفاده از داده‌ها، کارت‌ها یا تراشه‌های مجعول)	- مساعدت در فرار زندانی. (مواد ۵۴۷ تا ۵۵۱ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - تخریب ابنیه تاریخی و مذهبی. (ماده ۵۵۸ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - تقلب در معاملات دولتی. (ماده ۶۰۳ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - سقط جنین. (ماده ۶۲۲ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - نوزادریایی. (ماده ۶۳۱ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - افترای عملی. (ماده ۶۹۹ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - [برگرفته از آزمون قضاوت ۱۳۹۵] - تهدید برای گرفتن نوشته التزام‌آور (ماده ۶۶۸ اصلاحی ۱۳۹۹ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - سرقت رایانه‌ای. (ماده ۱۲ ق. جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸) - ورشکستگی به تقلب (ماده ۶۷۰ ق.ت.تجزیرات مصوب ۱۳۷۵) - کلاهبرداری. (ماده ۱ ق.ت.م.م.ا.ک مصوب ۱۳۶۷)

پدیده مجرمانه و عنصر روانی یا معنوی		
مفهوم عنصر روانی یا معنوی		
انجام عملی مادی که قانون آن را جرم انگاری نموده برای احراز مجرمیت کافی نیست، بلکه بزه‌کار باید از نظر روانی یا بر ارتکاب جرم <u>قصد مجرمانه</u> داشته یا در اجرای آن بی‌آنکه واجد قصد منجزی باشد، <u>خطایی</u> را مرتکب شده باشد.		
عنصر روانی		
عنصر معنوی جرایم عمدی	سوءنیت عام (اراده آگاهانه در رفتار فیزیکی مجرمانه)	سوءنیت خاص (اراده آگاهانه به تحصیل نتیجه مجرمانه)
عنصر معنوی جرایم غیر عمدی	خطا یا تقصیر جزایی (بی‌مبالاتی یا بی‌احتیاطی)	
تقسیم‌بندی جرایم از لحاظ عنصر روانی یا معنوی		
جرایم عمدی	سوءنیت عام	- علم به قانون (علم حکمی) - قصد در رفتار فیزیکی (قصد رفتار مجرمانه)
	سوءنیت خاص	- علم به موضوع (علم موضوعی) - قصد تحصیل نتیجه مجرمانه یا علم به تحقق آن
جرایم غیر عمدی	خطا یا تقصیر جزایی	- بی‌مبالاتی - بی‌احتیاطی ↓ مصادیق بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی عبارت‌اند از: مسامحه، غفلت، عدم مهارت، عدم رعایت نظامات دولتی

مفهوم انواع عنصر معنوی	
قصد مجرمانه در جرایم عمدی	خواستن قطعی و منجز فعل یا ترک فعل مجرمانه و یا اراده آگاهانه بر رفتار مجرمانه با یقین بر خواستن و حصول نتیجه مجرمانه است، که علم بر حکم و موضوع و عمد در رفتار و تحصیل نتیجه مجرمانه از اوصاف آن می‌باشد.
خطای کیفری در جرایم غیر عمدی	رفتاری مبتنی بر بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی، عدم رعایت نظامات دولتی یا فقدان مهارت می‌باشد که از لحاظ قانون قابل مجازات است.

درجات عمد	
سوءنیت عام	اراده آگاهانه مرتکب در ارتکاب رفتار مجرمانه
سوءنیت خاص	اراده آگاهانه مرتکب نسبت به مال یا شخص موضوع جرم
سوءنیت معین	اراده آگاهانه مرتکب نسبت به مال یا شخص موضوع جرم
سوءنیت نامعین	<p>- خواستن نتیجه مجرمانه بدون پیش‌بینی و تصور دقیق کیفیت آن. (ر.ک به بند (ت) ماده ۲۹۰ ق.م.ا.مصوب ۱۳۹۲)</p> <p>- وصفی که در آن فاعل خواستار نتیجه نیست، اما می‌تواند نتیجه را پیش‌بینی کرده یا احتمال وقوع آن را دهد. (سوءنیت احتمالی) (ر.ک به بندهای (ب) و (پ) ماده ۲۹۰ ق.م.ا.مصوب ۱۳۹۲)</p>
سوءنیت ساده	ارتکاب به جرم، مسبوق به تفکر و طرح نقشه قبلی نباشد.
سوءنیت مشدده (یا با سبق تصمیم)	ارتکاب به جرم، مسبوق به تفکر و طرح نقشه قبلی باشد.
انواع تقصیر یا خطای جزایی	
بی‌احتیاطی	اقدام (فعل) به امری که نباید به آن مبادرت نمود.
بی‌مبالاتی	خودداری (ترک فعل) از امری که باید به آن مبادرت نمود.
از مصادیق بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی	
عدم مهارت	<p>- عدم مهارت بدنی</p> <p>- عدم مهارت روانی (بی‌اطلاعی)</p>
عدم رعایت نظامات دولتی	
مسامحه	
غفلت	

فصل سوم:

مجرم

و

مسئولیت کیفری